

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND ÎNCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI BĂCĂUAN ÎN EVUL MEDIU DEZVOLTAT

Răzvan Alexandru Oțetea

Problematica învățământului băcăuan în evul mediu dezvoltat nu a constituit o preocupare constantă a istoriografiei românești de specialitate. Este adevărat că, au existat câteva „încercări de sinteză” realizate relativ târziu de către unii istorici, arheologi și profesori băcăuani, dar prezentările lor au un caracter „neștiințific”, în sensul că nu se urmăresc întocmai etapele propriu-zise ale unei cercetări de amploare, pe care știința istorică le impune și, în același timp, le respectă cu o rigurozitate justificată și mai mult decât atât, pertinentă.

În mod evident, acest lucru se datorează și faptului că, problema învățământului băcăuan în evul mediu dezvoltat nu a fost abordată în lucrări cu caracter special ci, din contră, în lucrări generale cu teme mari, care se depărtează cu mult de la litera și spiritul problematicii propuse în rândurile de față. De asemenea, caracterul lacunar al izvoarelor scrise produce un fenomen așteptat în cercetarea istorică și anume, tardivitatea acestora în raport cu faptele menționate sau descrise. Cu alte cuvinte, în majoritatea cazurilor cunoscute, izvoarele scrise din perioada medievală (fie ele documentare sau narrative, cronici, rapoarte diplomatice, însemnări ale unor călători străini) sunt rare și lacunare.¹

Totuși, Bacăul, fiind situat într-o zonă geografică deosebit de favorabilă în preajma căreia exista o puternică centură de sate, care au gravitat din punct de vedere economic către acest centru urban, era și firesc să evolueze pe o linie ascendentă, care s-a soldat cu transformarea lui într-un centru orășenesc important din zona de sud-est a Moldovei, în veacurile XIV-XVI.

De altfel, vitregia timpurilor explică oarecum lipsa unor izvoare scrise clare și, chiar mai mult decât atât ar trebui pusă problema, dacă nu cumva atari documente din acea vreme de o importanță covârșitoare pentru evoluția învățământului băcăuan, nici nu au existat, în realitate, fiind înlocuite cu atotputernicul obicei „al pământului”. În legătură cu aceste aspecte, trebuie scos în evidență faptul că, istoriografia românească de specialitate nu a exploatat suficient argumentul „a silentio”.²

Deși puține, documentele existente atestă faptul că și la BACĂU, începând cu secolul al XIV-lea, dacă nu și mai înainte, au existat preocupări privind organizarea învățământului. Astfel, episcopul MARCUS BANDINUS, referindu-se la episcopia Bacăului, arată că a citit în lucrările lui GONZAGA și ale cardinalului PAZMANO că: „prin anul 1304 s-a fondat în Moldova, la BACĂU, o mănăstire de către soția voievodului Moldovei, fiica voievodului Transilvaniei pentru frații minoriți din ordinul Minoris Observantis”.³

Faptul că acești „frați minoriți” făceau școală în limba latină este confirmat și de Nicolae Iorga care menționează că „fără îndoială am avut și pentru ai

noștri, la reședințele episcopale din Milcov încă din veacul al XIII-lea, Baia și Siret, din Bacău, din Argeș, școli de latinește, din ale căror binefaceri s-au împărțit copiii români de pe vremuri”⁴

Revenind la problematica privind începuturile învățământului băcăuan în evul mediu dezvoltat, într-o remarcabilă lucrare generală publicată mai demult, reputatul istoric român Radu Manolescu preciza un lucru extrem de important în legătură cu evoluția vieții culturale din Bacăul medieval și anume că, odraslele (copiii) orașenilor băcăuani plecau la studii în alte țări.⁵

Așadar, iată că, încă din secolul al XV-lea, unii orașeni băcăuani mai înstăriți își trimiteau fiii peste graniță, pentru a face școli superioare. MATHIAS DE BACKOWYA în 1409 și GREGORIAS FRANCISCA DE BACO în 1493⁶, sunt doi dintre studenții băcăuani ce figurează în matricolele Universității din Cracovia. Cum primirea studenților în cadrul Universității din Cracovia era condiționată de o perfectă cunoaștere a limbii latine, se confirmă existența școlii latinești din BACĂU.

Continuând cercetarea pe care mi-am propus-o în rândurile de față am ajuns până într-acolo încât să constat nu o simplă realitate istorică ci, de fapt, o certitudine, și anume că, acești studenți băcăuani aveau o pregătire intelectuală asemănătoare cu a acelor studenți străini de la Universitățile din Cracovia, Praga sau Viena. Totuși, ne putem întreba, poate, la un moment dat: De ce acești studenți băcăuani preferau Universitățile din Cracovia, Praga sau Viena?

În realitate, răspunsul cel mai plauzibil care se poate da la această întrebare aparent simplă nu ține seama de distanța nu tocmai îndepărtată pe care o aveau de parcurs studenții moldoveni până la Cracovia, Praga, sau Viena ci, adevărul este unul singur și anume că, Universitățile amintite se situau printre cele mai bine cotate din Europa, dacă adăugăm aici, desigur și Universitatea din Roma, evident.

Pentru calitatea învățământului promovat, studenții din orașele Moldovei medievale (printre care și cei băcăuani, în cazul nostru) erau pur și simplu atrași ca de un magnet de disciplina și spiritul novator al acestor instituții.

De asemenea, odată cu ridicarea bisericii Precista din Bacău (1490-1491), nu este exclus faptul, ca unii copii să fi învățat scrisul și cititul de la preoții acesteia.

Totuși, pentru secolul al XV-lea, dovezi certe privind activitatea de învățare a cititului și scrisului (evident, pentru copii băcăuani), inițiată de preoții din biserica Precista, nu sunt încă, rămânând mai mult sub formă ipotetică această activitate.

Din păcate, în această problemă nu s-au adus și alte argumente, care să lumineze existența la BACĂU, în această vreme, a unei instituții specializate și organizate, care să promoveze învățarea scrisului și cititului.

În condițiile actuale de cercetare, când arheologia nu ne oferă noi indicii, un lucru este sigur și anume că, această problemă la fel ca și altele, de altfel, nu este deloc ușor de abordat și rezolvat la modul cel mai concret.

De asemenea, trebuie menționat faptul că, de când începe lista episcopilor catolici pentru Moldova în 1789, când sunt amintiți episcopii de BACĂU și episcopia se mută la Iași, existența acestei episcopii a avut o influență însemnată în răspândirea științei de carte, căci, așa cum afirma Grigore Tăbăcaru, „școlile de pe lângă aceste episcopii...au adus începuturile de carte apuseană din Roma, Ungaria și din Polonia”.⁷ Grigore Grigorovici confirmă această realitate, arătând că biserica catolică din

BACĂU își pregătea slujitorii săi în vechea biserică ridicată în 1588 și apoi în cea de astăzi, zidită la începutul secolului al XIX-lea.⁸

BACĂUL, devenit un important centru economic atât pentru negustorii din țară, cât și pentru cei străini, impune în secolul al XVI-lea creșterea necesității științei de carte, inițierea orașenilor mai ales în tainele comerțului.

Demn de menționat, este faptul că ALEXANDRU VOIEVOD, fiul lui Ștefan cel Mare, durează în „târgul chiar al Bacăului, odată chiar un centru catolic și o reședință de episcopi”.⁹ Biserica Precista care a devenit și un centru spiritual în această parte a Moldovei în secolul al XVI-lea și care, așa cum afirma Grigore Tăbăcaru, a urmat aceeași cale... „de a-și pregăti elementele necesare și poate preoții și dascălii să fi ținut școală de slovenie în pridvorul bisericii, după cum din mănăstirea catolică au ieșit cărțurari latini”.¹⁰ De altfel, acest lucru este confirmat și de documentele străine din 1676 care pomenesc de existența unei școli în târgul Bacău, care funcționa pe lângă Biserica Precista și, care continua probabil activitatea din secolul anterior.¹¹

În același spirit, s-a desfășurat și activitatea de la biserica Sfântul Ioan Botezătorul, zidită la 1800, de către episcopul Gherasim unde „fetele alături de băieți învățau să citească psaltirea, ceaslovul, rugăciunile și evanghelia cu slove românești”.¹²

Încercând să revenim la perioada evului mediu dezvoltat în abordarea problemei învățământului băcăuan trebuie menționat faptul că, dispariția prematură a lui ALEXĂNDREL VOIEVOD, fiul lui Ștefan cel Mare, la 26 iulie 1496, n-a constituit un impediment în dezvoltarea culturală a orașului, așa cum simplu am putea fi tentați să credem, dacă ar fi să abordăm problema din perspectiva logicii istorice.¹³

Din contră, dispariția lui Alexandrel Vodă, cum îi spunem noi, băcăuanii, va avea o serie de consecințe importante în dezvoltarea viitoare a Bacăului, mai ales atunci când edificiul domnesc va dispărea, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, iar Moldova, după expediția trupelor turcești comandate de sultanul SOLIMAN MAGNIFICUL, la 1538, va cădea sub dominația Imperiului Otoman.

În primele trei decenii ale veacului al XVI-lea, Curtea domnească din BACĂU își continuă existența și probabil că, de destinele ei și ale orașului răspundea, acum, din partea domniei VORNICUL sau UREADNICUL DE BACĂU.¹⁴

În condițiile în care meșteșugurile și comerțul se dezvoltaseră într-o mare măsură, asistăm la o maturizare a orașenimii băcăuane. În mod logic, acest lucru ca determina și o dezvoltare a culturii și, implicit, a vieții eclesiastice a Bacăului medieval, deoarece lupta reală pentru piață între negustorii localnici și cei străini va crea o atmosferă constructivă de conlucrare.

Pe planul vieții culturale, în mod general și a învățământului, în mod special, acest proces de întrepătrundere socio-economic, va avea urmări absolut pozitive pentru Bacăul medieval de-a lungul timpului.

Așadar, putem conchide că, deși autoritatea eclesiastică continua să reprezinte o oază de cultură și spiritualitate, la modul concret, totuși, și instituția domnească se angaja serios în promovarea învățământului băcăuan.¹⁵ După opinia mea, în evul mediu dezvoltat, atât la Bacău, cât și în alte centre urbane moldovenești, putem vorbi

în mod sigur, de o trecere spontană de la un învățământ de tip „bisericesc” la unul „organizat”, care începea să funcționeze sub patronajul timid al instituției domnești.

NOTE

¹ Radu Manolescu, **Cultura orășenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în **Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare**, București, 1964, p. 63-82.

² Ioan Ciută, **Bacăul oglindit în documentele cancelariei Moldovei secolului al XV-lea**, în *Carpica*, XVI, 1984, p.127-133; Răzvan Alexandru Oțetea, **Orașul medieval Bacău în istoriografia românească (I)**, în *VARIANTE*, an I, nr. 1, februarie 2002, p.11-13; Idem, **Orașul medieval Bacău în istoriografia românească (II)**, în *VARIANTE*, an I, nr. 2, aprilie 2002, p.15-16.

³ V. A. Urechia, **Codex Bandinus**, Memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646, București, 1895, p.70; Cornelia Cucu, **Învățământul în orașul Bacău până la Legea Instrucțiunii Publice din 1864**, în *VARIANTE*, An II, nr. 6, aprilie 2004, Bacău, p. 16-17; Cf. **Municipiul Bacău – schiță monografică**, coordonator Ioan Ichim, Bacău, 1971, p.175.

⁴ Nicolae Iorga, **Istoria învățământului românesc**, București, 1928, p.310; Cornelia Cucu, **op. cit.**, p.16;

⁵ Alexandru Artimon, **Civilizația medievală urbană din sec. XIV – XVII (Bacău, Târgu Trotuș, Adjud)**, Bacău, 1998, p.83.

⁶ Ștefan Bârsănescu, **Pagini nescrise din istoria învățământului românesc**, Ed. Academiei, București, 1972, p.159; Alexandru Artimon, **op.cit.**, p.83-84.

⁷ Grigore Tăbăcaru, C. Moscu, **Istoria pedagogiei românești**, Bacău, 1929, p.16.

⁸ Grigore Grigorovici, **Bacăul din trecut și de azi**, Bacău, 1933, p.62.

⁹ Nicolae Iorga, **Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor**, Vălenii de Munte, 1908, p.96-97.

¹⁰ Grigore Tăbăcaru, C. Moscu, **op.cit.**, p.26-31.

¹¹ **Îndrumător în Arhivele Statului, Județul Bacău**, vol. II, București, 1989, p.4.

¹² Grigore Tăbăcaru, C. Moscu, **op.cit.**, p.28.

¹³ Răzvan Alexandru Oțetea, **Puncte de vedere asupra unei biografii controversate: Alexandru Voievod** (lucrarea aflată sub tipar).

¹⁴ **Ibidem.**

¹⁵ **Ibidem.**

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES SUR LE DÉBUT DE L'ENSEIGNEMENT DE BACAU, EN MOYEN ÂGE DEVELOPPE

RESUME

La problématique de l'enseignement de Bacau en Moyen Âge développé n'a pas été une préoccupation constante de l'historiographie roumaine de spécialité. Les historiens, les archéologues, les professeurs de Bacau ont essayé de faire quelques synthèses, plus tard, mais leurs présentations ont eu un caractère «nonscientifique», c'est-à-dire qu'elles n'ont pas suivi les étapes propres à une recherche grandiose, que la science historique impose et, en même temps, les respecte avec une rigueur justifiée et pertinente.

En ce qui concerne la vie culturelle et celle de l'enseignement, le processus de développement socio-économique de Bacau en XVII-XVIIIe-siècle a eu des conséquences positives pour cette ville médiévale: les premières formes de l'enseignement ont pris naissance et les institutions spécialisées se sont développées.

Ainsi, on peut dire que, malgré le fait que l'autorité ecclésiastique a continué à représenter une oasis de culture et de spiritualité, c'est l'institution regale qui s'est engagé sérieusement dans la promotion de l'enseignement de Bacau. En Moyen Âge développé, à Bacau, comme dans des autres villes de la Moldavie, on peut parler d'une transition spontanée de l'enseignement de type «ecclésiastique» à l'enseignement de type «organisé» qui a commencé à fonctionner sous le soutien de l'institution regale.